

Stručni rad

UDK 821.163.4:929Kilibarda

Aleksandar RADOMAN (Podgorica)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost (Cetinje)

aleksandar.radoman@fcjk.me

**IN MEMORIAM:
NOVAK KILIBARDA (1934–2023)**

Književni istoričar, folklorista, pisac i esejista Novak Kilibarda pripadao je krugu stvaralaca širokih interesovanja i bogatoga repertoara tema kojima je posvetio pažnju. Prisutan na naučnoj, književnoj, ali i političkoj sceni Crne Gore i bivše Jugoslavije duže od pola vijeka, Kilibarda se kao malo koja ličnost, makar iz crnogorskoga miljea, ostvario i kao homo poeticus i kao homo politicus. Iako neodvojive od njegova habitusa, te dvije izražene komponente njegove ličnosti nijesu bile smetnja da ostavi znatnoga traga kako u crnogorskoj književnosti i nauci o književnosti, tako i u savremenoj crnogorskoj istoriji.

Kilibarda je rođen 7. januara 1934. godine u Banjanima. Završio je univerzitetske studije i doktorat nauka u Beogradu. Radio je u Višegradskoj gimnaziji, na Pedagoškoj akademiji u Nikšiću, na Univerzitetu Crne Gore, Univerzitetu Donja Gorica, te kao profesor Crnogorske usmene književnosti na Fakultetu za crnogorski jezik i književnost na Cetinju, od njegova osnivanja 2014. godine. Iz oblasti književne teorije i istorije objavio je knjige:

Poezija i istorija u narodnoj književnosti (1972), *Bogoljub Petranović kao sakupljač narodnih pjesama* (1974), *Legenda i poezija* (1976), *Usmena književnost* (1982), *Iz korijena usmenosti* (1988) te izabrane naučne radove u knjigama *Epska mjera istorije* (1998, 2007²), *Usmena književnost u službi pisane* (1998), *Usmena književnost pred čitaocem* (1998), *Usmena književnost Crne Gore* (2009), *Studije i ogledi o crnogorskoj usmenoj književnosti* (2012) i *Duhovna zahvalnost Andriću* (2015). Pripremio je i tri antologije: *Bugarštica* (1979), „antologiju tužnih pjesama“ pod naslovom *Puti nedohodi* (1987) i antologiju usmene poezije *Viša je gora od gore* (2010). Kilibarda je i autor prvih komentara i objašnjenja *Ogledala srpskoga* izdatoga u okviru *Cjelokupnih djela Petra II Petrovića Njegoša* (1974), a zatim kao zasebna publikacija u izdanju Instituta za crnogorski jezik i književnost u Podgorici (2011). Priredio je i knjigu *Pjesme Starca Milije* (2012). Autor je i prve istorije crnogorske usmene književnosti objavljene kao prvi tom trotomne *Istorije crnogorske književnosti* pod naslovom *Usmena književnost* u izdanju Instituta za crnogorski jezik i književnost iz Podgorice 2012. godine. Autor je većega broja proznih djela, za koje je dobio brojne nagrade, među kojima i Trinaestojulsku nagradu. Kilibarda je i autor književno-polemičkih studija: *Od mita do politike* (2002), *Književno-političke rasprave* (2003) i *Željezna crkva i kosovski mit* (2006, u izdanju iz 2012. godine knjiga je preimenovana u *Amfilohije i kosovski mit*). 2017. godine objavljena su *Izabrana djela* Novaka Kilibarde u četiri knjige. Pored plodnoga književnoga i naučnog rada, Kilibarda je obilježio i crnogorsku političku istoriju s kraja XX i početka XXI vijeka. Bio je poslanik u Skupštinama SFRJ, SRJ, SCG, SRCG i RCG, potpredsjednik crnogorske vlade, diplomata, a bio je i osnivač i cijelu jednu deceniju predsjednik Narodne stranke. U savremenoj crnogorskoj istoriji Kilibarda je postao metonimija za dramatičnu političku transformaciju koju je Crna Gora proživjela između Antibirokratske revolucije 1989. godine i referenduma o državnoj nezavisnosti 2006. godine: od slijeđenja unitarističke politike Beograda do nacionalne i državne emancipacije u osvit XXI vijeka. Kilibarda je krajem 90-ih godina XX vijeka odigrao jednu od najznačajnijih uloga u političkome zaokretu koji je omogućio obnovu crnogorske državnosti i utemeljenje Crne Gore kao građanske, sekularne i multikulturne države. Preminuo je u Podgorici 23. maja 2023. godine.

Fundus Kilibardina naučnog interesovanja u domenu crnogorske usmene književnosti je obiman i raznorodan. Prepoznatljivi naučni stil i pristup Novaka Kilibarde lako se detektuje, bez obzira na širok repertoar tema s kojima se hvatao u koštac. Bilo da propituje kakav uži problemski fenomen, traga za autorstvom, raščlanjuje udio nacionalnoga i internacionalnoga u pjesmama, piše o pojedinim usmenoknjiževnim žanrovima ili pak propituje istorijske

i političke nanose u usmenoj epici te odnose usmene i pisane književnosti, Novak Kilibarda se očituje kao tumač s finim osećajem kako za imanentne probleme književnoga teksta, tako i za mjesto teksta u kontekstu istorijskih, kulturnih ili političkih prilika. Kao ne manje važnu karakteristiku Kilibardina naučnog opusa valja uzeti i to što – izuzev doktorata i knjige o Andriću – u svim njegovim knjigama u fokusu njegova naučnoga interesovanja su crnogorske književne i istorijske teme. Crnogorsku je nauku i kulturu Kilibarda osobito zadužio kapitalnom monografijom o crnogorskoj usmenoj književnosti *Istorija crnogorske književnosti* knjiga I. Tom je knjigom zaokružio izuzetno bogat i raznovrstan korpus kojem je posvetio cijeli svoj poluvjekovni naučni rad. Riječ je o knjizi koja s jedne strane čini autorovo životno djelo u oblasti u kojoj se naučno u potpunosti ostvario, no, s druge strane, i djelu koje sublimira ukupna saznanja o crnogorskoj usmenoj književnosti generacija istraživača koji su u potonjih vijek i po dali vidnoga doprinosa njenu proučavanju. Nema sumnje da je Novak Kilibarda, što po svome profesionalnome angažmanu što po urođenome daru, bio najpogodnija ličnost da crnogorskoj usmenoj književnosti podari adekvatan književnoistorijski opis.

Profesora Kilibardu upoznao sam prije gotovo dvije i po decenije na predavanjima iz Narodne književnosti na Filozofskome fakultetu u Nikšiću, kad je valjalo poraniti na nastavu kako bi se zauzelo mjesto u sali jer su Kilibardina predavanja uvijek privlačila pažnju i onih kojima njegov predmet nije bio na popisu obaveznih ispita. Eruditu izuzetnoga retorskoga dara, iz čijih predavanja nijesmo samo učili o usmenoj književnosti već mnogo više od toga, u to vrijeme ni obaveze koje je imao kao potpredsjednik Vlade Crne Gore nijesu spriječile da svako predavanje održi u predviđenom terminu ponedjeljkom ujutro i s predanošću koja krase samo rijetke znalce i posvećenike. U godinama koje su uslijedile, s njegovim povlačenjem iz aktivnoga bavljenja politikom, s Kilibardom sam se sve češće srijetao i sarađivao. Kao neko ko je vidio dalje i više od svojih savremenika, Kilibarda je nakon obnove nezavisnosti uporno upozoravao da je taj čin označio izgradnju temelja i da se ne smije na tome stati, pa se u postreferendumske periode posvetio angažmanu na naučnoj i kulturnoj emancipaciji Crne Gore. Rezultat toga njegova rada su na desetine tekstova, intervju, javnih nastupa, knjige i studije u kojima je razobličavao mitove i falsifikate iz crnogorske istorije i kulture te upozoravao na opasnosti koje prijete opstanku crnogorske države. Rezultat toga rada je i njegovo životno djelo objavljeno kao prvi tom *Istorije crnogorske književnosti* 2012. godine. Znao je profesor Kilibarda koji je značaj formiranja naučnih i obrazovnih institucija u Crnoj Gori pa je bio jedan od onih koji su dali svesrdnu podršku utemeljenju prvo Instituta za crnogorski jezik i književnost 2010. godine, a potom i Fakulteta za crnogorski jezik i književnost 2014. go-

dine, na kojem je bio profesor Crnogorske usmene književnosti od osnivanja pa sve do 2020. godine. Isto tako, dragocjena je bila i njegova podrška standardizaciji crnogorskoga jezika, kad je autoritetom vrhunskoga filologa stao u odbranu ne samo prava na imenovanje crnogorskoga jezika, već i potrebe da bude kodifikovan u skladu s jezičkim stanjem u Crnoj Gori. U izdanju Instituta/Fakulteta pored njegove *Istorije crnogorske književnosti*, objavljen je i izbor iz njegova naučnoga opusa pod naslovom *Studije i ogledi o crnogorskoj usmenoj književnosti*, potom njegovo izdanje Njegoševa *Ogledala srpskog* te izdanje pjesama Starca Milije, kojim je taj, po njegovu mišljenju najznačajniji južnoslovenski pjesnik-pjevač, izdvojen iz anonimnosti „narodnog stvaralaštva“ i dobio zasluženno mjesto u plejadi vrsnih stvaralaca crnogorske književnosti i kulture. Kilibarda je tim svojim izdanjem prokrčio put i za publikovanje izdanja pjesama Tešana Podrugovića, Starca Raška i Đura Milutinovića, koje je pod krovom Instituta priredio Adnan Čirgić. Dug Crne Gore prema Starcu Miliji nedavno je djelimično vraćen zahvaljujući upravo Kilibardinom upornosti i inicijativi da se tom autoru podigne spomenik u rodnome Kolašinu. U izdanju Fakulteta objavljena je i vrijedna knjiga Kilibardinog saradnika i prijatelja Božidara Miličića *Rječnik književnoga djela Novaka Kilibarde*, a u njegovu čast na FCJK je 2016. godine održan i naučni skup „Novak Kilibarda: književnik, profesor i naučnik“, s kojega je objavljen i zbornik radova. Neko-liko generacija studenata Fakulteta za crnogorski jezik i književnost imale su privilegiju da saznanja o crnogorskoj književnosti i kulturi stiču slušajući predavanja koja je profesor Kilibarda i dalje držao u starom terminu ponedjeljkom ujutro i s jednakim elanom, nadahnućem i do u minut preciznom satnicom. Privrženost ustanovi u čijim je temeljima njegov ukupni naučni rad, Kilibarda je pokazao i prije neku godinu kad je dio svoje vrijedne biblioteke poklonio Biblioteci Fakulteta za crnogorski jezik i književnost. Zajedno s unukom Filipom, na kojeg je bio neizmjereno ponosan, profesor Kilibarda je pažljivo sortirao, kategorizovao i pripremio za transport dragocjeni fond knjiga koje danas čine Legat Novaka Kilibarde u Biblioteci FCJK i dijele prostor s legatima Krsta Pižurice, Milorada Nikčevića i Vojislava Vulanovića. Kilibarda je i jedan od prvih dobitnika Povelje za poseban doprinos montenegristici FCJK koja mu je uručena na prvim Cetinjskim filološkim danima 2017. godine.

Viješću o smrti Novaka Kilibarde kao da se okončala cijela jedna epoha ne samo crnogorske nauke i kulture, već i istorije. Djelom koje je ostavio za sobom, i onim naučnim i onim književnim i onim političkim, Novak Kilibarda nesumnjivo ide u red najznačajnijih ličnosti crnogorske istorije u proteklih pola vijeka.

Neka mu je vječna slava i hvala!